

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ Η ΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΛΟΝΙΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΤΗΟΓΡΑΦΙΩΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΛΑΚΗ
1990 - 1992

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ*

1. Η ΕΝ ΚΕΝΕΙ ΛΑΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

‘Η λαϊκή παράδοσις είναι μία ἐκ τῶν βασικωτέρων ἐγνοιῶν, που χρητικοποιεῖ συχνότατα ἡ λαογραφικὴ ἐπιστήμη, διότι αὗτε τραγουδῖ: δύτε ἔθιμον οὔτε ἐνέργεια καὶ πρᾶξις τοῦ λαοῦ νοεῖται ἐκτὸς καὶ ἀνευ αὐτῆς.’ Αλλὰ ποῖον είναι τὸ περιεχόμενον τῆς λαϊκῆς παραδοσεως; ‘Η ἀπάντησις δὲν είναι εύκολος, διότι συμβαίνει πάντοτε μὲ τὰς ἀργητημένας ἐννοίας. Ἐν τούτοις θὰ προσπαθήσωμεν, διότι δινάμεθα, νὰ τὸ προσδιορίσωμεν. Η οὐσία τῆς παραδοσεως είναι κυρίως πνευματική. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὴν θέσην ποὺ καταλαμβάνει ὅχι μόνον μέσα εἰς τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μὴ ὄντα δημιουργήματα τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, διότις π.γ. είναι τὰ ἀντικείμενα τῆς τέχνης, τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τὰ ἔθιμα του. Εἰς αὐτὰ δῆλα αὐτὴ ὑπόκειται ὡς βάσις, αὐτὴ τὰ στηρίζει, αὐτὴ τὰ συγχρατεῖ. Μέσα εἰς τὸ περίγραμμά της ζοῦν καὶ δι’ αὐτῆς ἐπιζοῦν ἐπὶ μακρύτερον χρόνον. Χωρὶς αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν. Μὲ τὴν ἀπώλειάν της χάνουν τὸ νόημά των, τὴν μορφὴν των, τὴν ἀξίαν των. Ισχύουν καὶ ἀνθεῖν μαζί της, μεταβάλλονται, ἔξαλλοισινονται καὶ ἀτονοῦν μὲ τὴν μεταβολήν, ἔξαλλοισιν καὶ ἀτονίον ποὺ αὐτὴ θὰ ὑποστῇ. Έχει δὲ μεγάλην συνήθως ἡλικίαν. Γεννηθεῖσα πολλάκις εἰς ἄγνωστον χρόνον, κατὰ τὸ παρελθόν, προξενεῖ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν γενεῶν, ποὺ ἀτενίζουν τὰ θαλερά της γηρατεῖα. Τὴν ἡλικίαν της σπανιώτατα δινάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἐκτὸς ὀλίγον περιπτώσεων καὶ τότε ὅχι μὲ ιστορικὴν ἀκρίβειαν. Ἀνήκουσα εἰς ὀρισμένον λαὸν καὶ ἐκφράζουσα τὸν γερακτῆρα του καὶ τὴν ψυχήν του φέρει ὀνεξίτηλα εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα της τὰ ἔγνη, ποὺ ἀπετύπωσεν εἰς αὐτὰ μὲ τὸ πέρασμα τῶν καιρῶν ἡ ιστορία. Η πορεία της είναι ἡ πορεία, τὴν

* Τὸ πρῶτον μέρος τῶν «Λαογραφικῶν Θεμάτων» ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν B' τόμον τοῦ «Νεοελληνικοῦ Ἀρχείου», Αθῆναι 1986, σσ. 213-304, καὶ τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὸν 80όν τόμον τοῦ περιοδικοῦ «Ἀθηνᾶ», ἐν Αθηναῖς 1989, σσ. 53-97. ΑΘΗΝΑ, ΙΙΑ.

όποιαν ἡκολούθησεν, ἀκολουθεῖ καὶ οὐκ ἀκολουθῇ τὸ ἔθνος τῆς. Λύτη
ἔχει πατέρα τὸ ἔθνος τῆς καὶ μητέρα τὴν πατρίδα τῆς.

Ἡ γεωγραφικὴ περιοχὴ τῆς πατρίδος τῆς παραδίσως εἶναι ὁ
οἶκος, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἀπὸ αἰγαίων ἥλικίας ἐκτρέφεται, παιδαγω-
γεῖται, ἀναπτύσσεται καὶ φυσεῖται· τὸ ἔδαφος, τὸ θέρετρον, ἡ ὠρανίς,
ἡ ἀτμόσφαιρα, οἱ ὄρεις, τὰ ζῷα, τὰ φυτά καὶ ὅ,τι ἄλλο πυνθάνεται
τὴν ὄλικὴν ζωὴν τῆς πατρίδος μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν ὑμετέρων
ἡθῶν, τῶν κανῶν μόνιμων, τῆς ἡμοιογενοῦς ἴστορικῆς συνειδήσεως, νοοτρο-
πίας καὶ ψυχοπνεύσεως, μὲ τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος τού, εἶναι οἱ γκλα-
κτοφόροι μαστοί, ἐκ τῶν ὄποιον, θηλάζουσα, ἀποικιακὴ πινάκις περὶ
αὔξησιν καὶ καρπαφορίαν. "Ἄν καὶ διατηρῆται ἡ παράδισος πάντως σο-
βαρὰ καὶ συντηρητική, διμοις συγχίνει καὶ ἐνθουπάζει ἐκεῖνος ποὺς θί-
νανται ἔχει ὀπέρα ρωμαντισμόν, ἀλλ' ἀπὸ γυῶπιν καὶ φρίνηπιν καὶ ψυχ-
ικὴν καλλιέργειαν νὰ ελασθούν εἰς τὴ βάθυς τῆς, θεωρεύοντες της, νὰ τιλ-
λαμβάνουν διὰ τῆς μνήμης, τῆς φαντασίας καὶ τοῦ αἰσθήματος τὴν μίαν
της καὶ ν' ἀντικρύζουν μὲ τοὺς ὑφίσαλμοὺς τῆς ψυχῆς τον τὴν ἐπιβλη-
τικὴν μορφὴν της.

Διὰ τὴν λαογραφίαν ἡ παράδισος διτί εἶναι προφρίνη καὶ ἀλτὴ
ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς σύσιωδεις ιδιότητάς της. Γραπτὴ γίνεται, διτεν
καθίσταται θέμα συλλογῆς καὶ ἐρεύνης ὑπὸ λογίων. Καὶ τίτα διμοις οὗτοι
μὲ τὰ γραφόμενα κείμενα, τὰ περιγραφόμενα ἀντικείμενα καὶ τὰ ἐρευ-
νόμενα καπαδοπιακὲ θέμαται διὰ τῆς συγκριτικῆς, ιστορικῆς καὶ ψυχο-
λογικῆς μεθόδου, μέρος μίνων ἐξ αὐτῆς συλλαμβάνουν, ἀλλγον μίνων
ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ κατιρρίκηνον ν' ἀντλήσουν, διέτε πρά-
γματι ἡ παράδισος εἶναι μέγας, θαλλὸς καὶ πλατύς ποταμός, τοῦ ἵππου
συνήθιος αἱ πηγαὶ δὲν εἶναι γνωσταί. Καὶ τὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντλήματον ἔδωρ
ἐκτὸς τῆς μικρᾶς του ποιότητος χαρακτηρίζεται ἵλιξ αἰσθὴτην
του ρευστότητα. Θά μᾶς εἴπουν: Κίς τι διαφέρει π.γ. μία περιφρύνη
ἀπὸ μίαν γραπτὴν παράδισον; Ιδίαι κάπως δύσκιλλος ἡ ἀπάντησις, διέτε
δημοιβαῖαι καὶ στενοὶ ὑπάρχουν σχέσεις καὶ ἀλληλεπιδράσεις μεταξὺ
τούτων. Ὁ λαογράφος ἀποδίδει συνήθειας μεγαλύτεραν εἰς τὸν
προφορικὸν λόγον, διτεν ἀκούεται συγγένει, διτεν ἐπικαλαμβάνεται ἀπὸ
πολλούς. Ἐκεῖνη ποὺ δρεπλούμεν νὰ τονίσωμεν εἶναι διτὶ τὴν γρα-
πτὴν παράδισον ἔχομεν ὀνάγκην ἀπὸ πέννων καὶ μελάνην, διὰ γὰν τὴν
καταγράψωμεν ἐπὶ τοῦ γάρτου, ἐνῷ διὰ τὴν προφορικὴν γρειδίζεται προ-
τίστως τὸ στόμα καὶ τὸ αὐτό. Καὶ κάτι ἀλλοι ἀκύρη.
Ἡ γραπτὴ διατη-
ρεῖ τὸ σχῆμα της ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀμετάβλητον μέσα εἰς τὸν χρόνον, ἐνῷ
ἡ προφορικὴ μεταδίδεται μὲ μεγαλύτερον βαθμὸν ἀνεξαρτησίας καὶ ἔτσι

δημιουργούνται αἱ ποικίλαι παραλλαγαὶ τῆς. Ὅτι μεταβιβάζεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν αὐτὸ δημιουργεῖ τὴν διάρκειάν της. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς μεταβιβάσεως, δημιουργημα τῆς ἀνάγκης ἀπαραίτητον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἔθνῶν, εἶναι κατὶ τὸ ἀξιοθαύμαστον, κάτι ποὺ δὲν ἡμπορεῖ ἄλλως νὰ ἔξηγηθῇ παρά μόνον μὲ τὴν σκέψιν δτι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς θείας προνοίας. Παρὰ τὴν γαρακτηριστικὴν διάρκειάν της κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς περισσότερας περιπτώσεις μένει ἀμετάβλητος εἰς τὰ γενικὰ καὶ βασικὰ τῆς στοιχεῖα, διδύτι ἀμετάβλητον παραμένει ἐν τῇ οὐσίᾳ του τὸ πνεῦμα τῆς. Κοῦτο, δὲν δὲν ἡμπορῇ κανεὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται μὲ τὰς αἰσθήσεις, τὸ διαιτισθάνεται. Βεβαίως μεταβολὴ καὶ ἀνανέωσις ὑπάρχει πάντοτε εἰς ὅλας τὰς ἔκφρασεις τοῦ πολιτισμοῦ ἐνὸς λαοῦ, μεταβολὴ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ἔκφρασιν καὶ τὰ σχῆματα, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτῶν. Τὸ φαινόμενον τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν βασικῶν γαρακτηριστικῶν στοιχείων τῆς διαφαίνεται π.χ. εἰς τὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς χειροτεχνίας, τῆς δημόδους παιήσεως, τῶν παραμυθιακῶν διηγήσεων κττ. Εἶναι δυνατὸν σημερινὰ διακοσμητικὰ θέματα (ποτίνα) ἔργων λαϊκῆς τέχνης ν' ἀνευρίσκωνται ἀπαράλλακτα ἐπάνω εἰς ἀντικείμενα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν καὶ διὰ τὴν τεχνοτροπίαν τῆς στιχουργικῆς φόμάτων καὶ διὰ τὸν τρόπον ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ παραμυθᾶς (ὁ λογοτέχνης τοῦ λαοῦ), ὅταν ἀφηγήται μίαν λαϊκὴν διήγησιν (παράδοσιν, παραμύθι, ἀνέκδοτον, εὐτρόπελον διήγησιν, μῦθον κ.ἄ.).

"Ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς παραδόσεως εἶναι δτι δημιουργεῖται κατὰ τρόπον αὐθιόρμητον, φυσικόν, χωρὶς πρόγραμμα καὶ σχέδιον. Σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν, τὴν διάδοσιν καὶ τὴν διάρκειάν της παίζουν τόσον αἱ ἀσυνείδητοι, δοσον καὶ αἱ συνειδηταὶ ροπαὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Μὲ τὴν μίμησιν μᾶλλον τοῦ παραδείγματος καὶ ἥχι ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συμβουλῆς ἢ τῆς διδαχῆς, μὲ τὴν ἐπανάληψιν περάξεων καὶ ἐνεργειῶν καὶ μὲ τὰς συνηθείας, ποὺ διατηροῦν καὶ διαιωνίζουν δοξασίας, πίστεις καὶ τρόπους βίου παλαιοτέρων ἐποχῶν, διαμορφώνεται καὶ ζῇ ἢ παράδοσις. Ὁ καθένας τὴν μεταβιβάζει εἰς τὸν ἄλλον, κάθε γενεὰ εἰς τὴν ἐπομένην δχι μὲ προκαθωρισμένην ἀπόφρασιν καὶ ἔξειργασμένον σχέδιον. Καὶ δὲν μεταβιβάζεται μόνον δ,τι λέγεται καὶ ἀκούεται, δ,τι εὑρέθη ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους, ἀλλ' δ,τι ἔθιζεται, δ,τι φαίνεται καὶ δ,τι γίνεται. Χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκωμεν, χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιοῦμεν, γινόμεθα ἐνστικτωδῆς εἰ φορεῖς καὶ μεταβιβασταὶ εἰς τοὺς ἄλλους τοῦ «παραδεδομένου» ἢ ἄλλως τοῦ «παραδοσιακοῦ». Διαισθανόμεθα, θὰ ἔλεγομεν, τὸ «παραδοσιακὸν»

ἀπὸ τὸ ἀντίθετόν του ἡ ἀπὸ τὸ ἡλιοιωρένον. "Οἳς οἱ ἐντάσσονται εἰς τὰ πλαίσια τῆς παραδόσεως δὲν τὴν δέχονται ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ αὐτήν στιγμαίως ἢ μικρότερον χρόνον, ἀλλὰ διαποτίζονται ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικήν τῆς ὑπαρξίαν.

2. Η ΔΙΑΤΗΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΛΑΙΔΟΣΙΩΣ

"Ἀπὸ τὰ πλέον κτυπητά, τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι καὶ ἡ παραμέλησις τοῦ ἐποιτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπότοκος τῆς προύδμων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τεχνική μὲ τὴν ἀρθρονίσιαν καὶ ποικιλίαν τῶν μέσων τῆς γίνεται προπτή εἰς ὥλον καὶ εὐρύτερα κοινωνικὰ πρεράματα. Λί σύκολαι καὶ τὰ αὐγαλλά, ποὺ προσέφεραν αὐτῇ καὶ καθημερινῶς προπρέπει, ἐκάντες ἔκπτωτες ὅλη τὰ δεχόμενα, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὑπολογίσωμεν ποῦν καὶ τέλον εἶναι τὸ κακὸν ποὺ τὰ πανοδεῖ, δίβετι, διόπι ταχυτέρα εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου, τόσον δυσκυλωτέρα καθίσταται ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ παραγομένου ἀποτελέσματος τῆς προελίσθιαν.

Τὸ πρὸ τῆς ἀτομικῆς βάμβας παρελθόν, συμφένοντος πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν σημερινῶν αἰτροοδευτικῶν, θεωρεῖται πολὺ καλλιτερημένον. Τὴν μόλις χθεσινὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ἕπονταν οἱ γυνεῖς μας ἐδροσίζαν κατὰ τὸ θέρος τὸ νερὸν εἰς αἰγινίτικα κανάτια καὶ πέπλωναν τὸ καρπούζι μέπα εἰς τὸ νερὸν τοῦ περγαμιοῦ, τὴν νομίζουν ἔτι αὖτις εἰς τὴν προστορίαν». Δὲν ὄντιλέγομεν ὅτι ὅποι ὁποίφεος συνθηκῶν διεβιβάσσεις, ὑγείας, συμμετοχῆς συνεχῶς καὶ περιποτέρων κάσημον εἰς τὴν ὄλικὴν εὐημερίαν μεγίστη συντελέσθη πρόσθια, οἵτις μετὰ τὴν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον εἰς ὅλας τὰς τεχνικῶς προηγγείων χώρας, ὅμως πρέπει νὰ εἴμεσθα κάπως σκεπτικοί ἦγε ὅποι ἀποιπυθοῦσιν καὶ φωρικούτισμόν, ἀλλὰ ρεαλιστικὴν ἀντίληψιν, ἐνόπιον τῆς ραγδαίας μεταβολῆς καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς, ἐνόπιον τῶν καταπληκτικῶν ἐκπιευγμάτων τῆς τεχνολογίας.

Εἶναι ἀληθῆς ὅτι ὁλοτοχῶς βαίνομεν πρὸς τὴν μεταβιομηχανικὴν κοινωνίαν τῶν ἡλεκτρονικῶν ρομπτῶν, τῶν μεγάλων ὑπεριωσφάλων ἀστικῶν κέντρων μὲ τὴν διηγημένης αὐξανομένην ἐπικείνδυνην καταστροφὴν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τὴν ἀποιλέσιν τῆς ταχύτητος καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὑπαίθρου. Σήμερον δὲ νοῦς, ἡ σκέψις, ἡ φυγὴ τῶν τοπλῶν ἔχει καθ' ὁλοκληρίαν στραφῆ πρὸς τὰς ὄλικὰς κατακτήσις καὶ ἀπελαύσις. "Ἄποδος δὲν εἶναι τὸ ἀνθρωπός ἐπιδιώκει τὴν εὐτυχίαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι συναγοτῷ, δίβετι διακράττει τὸ σφάλμα νὰ παραμελῇ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὄπιοτερικοῦ του κόσμου.

‘Η πρὸς τὰ ἔξω στροφή, ἂν δὲν βαινῃ παραλλήλως καὶ ἴσορρόπως πρὸς τὴν πρὸς τὰ ἔνδον, δημιουργεῖ πτώσεις, ἀδιέξοδον, κακόν. Μὲ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ κεδαμοῦ, θά γίνη ἔξοπλισμὸς μὲ πίστιν, ποὺ φέρει αἰσιοδοξίαν, δύναμιν καὶ βεβαιώτητα διὰ τὸν ἑαυτόν μας καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς, τὸ ἄμερο καλὸ καὶ πρῶτον. «Οἱ ἀνθρώποι τοῦ 20οῦ αἰ., ἔγραψεν ὁ ἀσίμηνηστος Συκουτρῆς, κάμνουν καθημερινῶς τὴν τραγικὴν διατίστωσιν διὰ τὸ γέμισμα τῶν Μουσείων καὶ τῶν Βιβλιοθηκῶν βαδίζει παραλλήλοις μ’ ἐν ἀδειασμα τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ δ, τι ζωτικὸν καὶ βασικὸν εἶγεν, δ, τι ἀποτελεῖ γύμνωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ κατ’ ἔξοχὴν ἀνθρώπινον, μεταβολὴν τῆς συνθετικῆς του ὀλοκληρίας εἰς πολυσύνθετον μηχανῆμα μὲ πολλοὺς καὶ ἀκριβῶς λειτουργοῦντας ἵσως τροχούς, ἀλλὰ χωρὶς ἐσωτερικότητα, χωρὶς μορφὴν καὶ ρυθμόν. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἐνθῆτα ρυθμοῦ καὶ μορφῆς, αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸν πλοῦτον εὑρίσκομεν κάτω ἀπὸ τ’ ἀπλᾶ, ἀλλὰ καθαρὰ σχήματα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, μέσα εἰς τὰς λιτὰς μορφὰς τῆς ζωῆς τῶν ‘Ἐλλήνων’. Καὶ μέσα εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, προσθέτομεν ἡμεῖς. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἀντλήσωμεν δ, τι χρειάζεται, δ, τι ἀπαιτεῖται διὰ τὸ «δυνάμεων» τῆς ψυχῆς. «Πάντα ισχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ» ἀποφαννεται δ Παῦλος (Φιλιππ. δ' 13).

Λάθος βασικὸν πρέπει νὰ θεωρῆται ἐπίσης δ, καταδίκη τοῦ παρελθόντος καὶ διαχωρισμὸς του ἀπὸ τὸ παρόν, ποὺ εἶναι κατ’ οὐσίαν ἀνύπαρκτος. Διεωρτᾶται κανεὶς: Εἶναι δυνατὸν νὰ χωρίσωμεν τὸ παρελθόν ἀπὸ τὸ παρόν; Τί θὰ ἥτο δ ἀνθρώπος χωρὶς μνήμην; Τί θὰ ἥτο δ ζωὴ χωρὶς τὸ παρελθόν; Χωρὶς αὐτὸ δ καθεὶς θὰ ἔχουμε τὴν ἴσορροπίαν του καὶ θὰ περιέπιπτεν εἰς δεινὴν ἀναταραχήν. “Ἄν περιορισθῶμεν τώρα χάριν παραδείγματος εἰς τὸ έθνος μας, θὰ διαπιστώσωμεν διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν του δύναμιν. Ἀπὸ τὴν ἐνωσιν δὲ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τοῦ ‘Ἐλληνισμοῦ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθη δ, τι ἀνώτερον διατηρεῖται ἀκόμη εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαούς. Διὰ νὰ ἐπιζήσωμεν ὡς ἄτομα καὶ ὡς έθνος, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀπόκτησιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀφύσιων καὶ ποικίλων δημιουργημάτων τῆς τεχνικῆς, πρέπει, νομίζω, νὰ σεβόμεθα, ν’ ἀφομοιώνωμεν καὶ νὰ διαφυλάξτωμεν τὴν παράδοσιν τὴν ιδικὴν μας. Κάθε ἄτομον, κάθε έθνος, ποὺ δὲν σέβεται καὶ δὲν διαφυλάττει τὴν ιδικὴν του κληρονομίαν, δὲν ἡμπορεῖ νὰ στηρίζεται ψυχικῶς καὶ νὰ νικᾷ εἰς τὸν περὶ ὑπάρξεως καὶ ἐπιβιώσεως ἀγῶνα. Ἀλλος δρόμος δὲ διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ εἰς

αύτὸν τὸν ἀγῶνα δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς αὐτογνωσίας. Χρέος ἔχομεν καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νὰ σκεπτώμεθα συχνὰ ἀπὸ ποῦ ἐρχόμεθα, ποῖοι εἴμεθα καὶ ὅποις πρέπει νὰ παραμείνωμεν. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωσις, τὴν διπολαν διφέλομεν ἐκ καθήκοντος καὶ συμφέροντος νὰ τρέφωμεν πρὸς τὴν ἔθνους μας παράδοσιν, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν τῆς αὐτογνωσίας.

Τὸ ἐνδιαφέρον π.χ. πρὸς τὰ δημοτικά μας τραγούδια, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν τέχνην τοῦ λαοῦ μας εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς αὐτογνωσίας καὶ συγχρόνως μέσον ἀποκτήσεως αὐτῆς. Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ καθηρευτίζεται, ως γνωστόν, ἡ φυχή, ἡ ἴστορία καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους μας. Ήδη κανένας ἄλλο μέρος ὁ λαὸς δὲν τραγουδεῖ τὴν ἴστορίαν του τόσον ζωντανά, τόπον συγκινητικά, τόσον δραπά, δύσον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λί γίζει τῆς φυλῆς μας εἰσχωροῦν βαθέως μέσα εἰς τὰ τραγούδια (κείμενα — λόγια — καὶ μουσικήν), τοὺς χορούς, τὰ ἔθιμα καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους τρόπους τῆς λαϊκῆς μας ζωῆς. Ὁταν ἐκρύγωμεν ἀπὸ αὐτά, θὰ χάσωμεν τὸν δρύινον προσανατολισμόν μας καὶ τὴν φυγικήν μας ἴστοροπολιαν. Τί νὰ εἴπωμεν διὰ τὰς δημώδεις φαλμαρδίας καὶ τοὺς πατροπαραδότους τύπους τῆς Ὀρθοδόξου Ἑκκλησίας μας; Ἡ φαλτική εἶναι κυρίως τέχνη δημοτική, δύοις τὰ δημοτικά μας τραγούδια.

Λας μὴ νομίζωμεν τὸν χωρικὸν μας καθίστερημένον, ἀν τύχη νὰ διαθέτῃ περιωρισμένας γραμματικὰς γνώσεις, διότι αὐτὸν ποὺ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ καθίστερημένου δὲν εἶναι ἄλλοι παρὰ ἡ αὐστηρὰ καὶ σταθερὰ προσκόλλησις εἰς τὸ δοκιμασμένον. Ἐπειτα ἡ διατήρησις τοῦ απαραδοσιακοῦ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἀνευ πυντηρητικότητος. Ὅσαι εἰς τὰς πόλεις ἡ εἰς τὴν ὑπαιθρὸν διαφυλάσσοντας ἀκέμη τὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους των, αὐτοὶ εἶναι τὸ φύραμα, μὲ τὸ ὕπουλον ζυμώνεται καὶ «ἀνεβαίνει» ὁ ἀρτος τῆς πατρικῆς γῆς. Λας μὴ πλανώμεθα καὶ ἀς μὴ παραπορώμεθα ἀπὸ ἀλεμελιώτους γνώμας καὶ σφαλεράς ἀντικήψεις. Λας ἔρχεται εἰς τὸν ναῦν μας συχνὰ δὲτι ἀπλοῖκοι ἵερεῖς τοῦ παρελθόντος διετήρησαν τὴν Ὀρθοδοξίαν μας ἐπὶ αἰδίνας. Ὅντοι βεβαίως δὲν διέθετον σχολικήν παλδευσιν ἐπαρκῆ καὶ ἀξιόλογον, δημος δὲν ἐστεροῦντο πλουσίων ἐκ παραδόσεως ἐφοδίων, δ.τι δηλούντι ἀπαιτεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθοδοξία. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἐκοσμοῦντο μὲ βαθεῖαν πίστιν, εἰλικρινῆ εὐλάβειαν, ἀκαμπτον φιλοπατρίαν, ησαν ἀπηλλαγμένοι ἐντελῶς φευδοῦς, ὑποκριτικῆς καὶ ρητορικῆς λογοκρατίας καὶ προσγλωμένοι εἰς τὴν παράδοσιν. Λύτοι συνετήρησαν τὴν Ὀρθοδοξίαν, ποὺ εἶχε πυντανθῆ μὲ τὸν Ἑλληνισμόν. Διὰ τῆς καλλιεργείας, ἀφροδισιώσεως καὶ

διαφυλάξεως τῶν παραδόσεων τοῦ ἔθνους θὰ περιορισθῇ η παραμέλησις τοῦ ἑσωτερικοῦ μας κόσμου, ποὺ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας νόσους τῆς ἐποχῆς μας.

3. ΛΛΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τόσον ὁ ἴδιος μας δσον καὶ ὁ ξένος ἐρευνητὴς τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ λαοῦ θαυμάζει συχνά τὴν ἀσύγκριτον δημιουργικότητα τοῦ λαοῦ μας, τὴν μεγάλην ἀγάπην του πρὸς τὸν τόπον, τὸν ὥραῖον τόπον, εἰς τὸν ὅποιον κατοικεῖ, τὴν ἐκφραστικήν του δεινότητα, τὴν ποιητικὴν καὶ ἐν γένει καλλιτεχνικὴν κλίσιν τῆς ψυχῆς του, τὴν θυμόσοφον στοχασμὸν καὶ τὴν εὐτράπελον διάθεσίν του. Ἀναφέρομεν δλίγα παραδείγματα στοιχείων τοῦ ὡς ἀνω πολιτισμοῦ ἐπαξίως προξενοῦντα τὸν ἐν λόγῳ θαυμασμόν. Εἶναι αἱ ἀρχοντικαὶ κατοικίαι τῆς βιορείου Ἑλλάδος, αἱ ἀπλαῖ γραφικαὶ οἰκίαι τῶν νήσων μας, αἱ πύργοι τῆς Μάνης, τὰ θρυλικὰ γεφύρια, διὸ τὸ τῆς "Ἄρτας, αἱ ταύλαιαι κρυσταλλέντητοι ἐνδυμασίαι, τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ποιηθεῖαι ἔργα τῆς λαϊκῆς μας τέχνης, τὰ ξυλόγλυπτα τέμπλα τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, τὰ τραγούδια καὶ αἱ παραμυθικαὶ διηγήσεις, δξια λογοτεχνικὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς φαντασίας. Ἀκόμη θαυμάζει κανεὶς τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀξίαν τῶν παραδόσεων, ποὺ ἀρρήκτως συνδέονται μὲ τὴν βαθεῖαν πίστιν τοῦ λαοῦ μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν του.

Λγράμματος ἡ ὀλιγογράμματος ἐπὶ αἰῶνας ὁ λαός μας ποτὲ δὲν ἔπασχεν ἀπὸ ἔλλειψιν θρησκευτικότητος. Καὶ τὴν θρησκευτικότητά του αὐτὴν πάντοτε ἐίσερμαίνε καὶ ἀνέπτυσσεν ἡ Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία του, ἡ θεία καὶ αἰώνια κιβωτὸς τῆς χριστιανικῆς καὶ ἔθνικῆς μας κληρονομίας, τὸ ἔργαστήριον τῆς ἀληθινῆς ἀγιότητος. Διὰ τῆς Ὁρθοδοξίας του ὁ λαός μας ἤσθάνετο καὶ αἰσθάνεται τὴν πνευματικωτέραν γεῦσιν καὶ τὰς ἀγνοτέρας ἔξαρσεις. Τὸ ἔθνος ἐσώθη καὶ διέτει ἡ Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας συνώψιζεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ιδέαν τῆς ἔλληνις φυλῆς, ὅπως αὐτὴ εἴχε παγιωθῆ καὶ ἀποκρυπταλλωθῆ μὲ τὰς παραδόσεις περὶ τῆς πτώσεως τῆς βασιλευούσης καὶ τοῦ ἡρωικῶς πεσόντος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου.

Μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἡ ὅποια οὐδεμίαν ἔχει ἔλλειψιν, ἔσφραγοντο δγι μάνον τὰ πνεύματα, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ δγι μάνον εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν παρόντα βίον. "Ολαι αἱ δημιουργικαὶ προσπάθειαι καὶ δλα τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα εἰς τὴν πίστιν ἔχουν τὰς ρίζας

των. Μὲ τὴν Θρησκείαν ἡ καρδία θερμαίνεται καὶ γαληνεύει ὁ νοῦς. Εἶδος μυστικοῦ βαλσάμου ἡμερεύει τὴν ταραγμένην ψυχήν. Κλείσις τούς δρθαλμούς καὶ ἡ φαντασία σου πλωπάται εἰς ἄλλον κόσμον. Μὲ τὴν Θρησκευτικὴν ζωὴν ἀναίγει ὁ δρόμος, τὸν ὄδηγεῖ τὸν ὑδωπόρον πρὸς τὴν πνευματικὴν πατρίδα, πρὸς τὸν γάρον τοῦ Θεοῦ. Λύτη τὸ ἴδιαιτερον, που αἰσθάνεται τὸ Θρησκευτικὸν θεαμόν, δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ δύστη οὔτε ἡ ποίησις μόνη αὔτε καμμίας ἀλλῃ τέχνῃ. Αἴναται δὲ νὰ οἰκειωθῇ τὴν Θρησκευτικότητα εἰς τὴν ἐντέλειαν μόνον ἡ Ὁρθοδοξία, ἡ ὑπνία δίδει ποτηρίους ἀπαντήσεις καὶ εἰς τὰ πλέον δύσκολα ἔρωτήματα καὶ λύσεις εἰς ὅλα τὰ προβλήματα, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὸν τὸ πρόβλημα τοῦ Ιανάτου, διδτὶ ὁ Θεόνυρωπος δὲν τῆς σταυρώσεως οὐκὶ τῆς ἀναστάσεως. Τοῦ ἐλύτρωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος ὅχι μόνον ἐκ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ιανάτου καὶ τοῦ ἐγάριπου ὅλων τῶν θελών ἀγαλλίου τὴν αἰωνιότητα.

Δυστυχῶς εἰς τὴν ἐπιγῆν μας ἡ ἀνθρωπικὴ ὑλικότερον καὶ παραπλέον ὄστημέραι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν περγῆν τῆς γαλήνης, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀληθείας. Λι ἥμέραι του παρέργουνται χωρὶς ἡ ζωὴ του νὰ δοκιμαζῃ τὴν γεῦσιν τῆς εὐτυχίας, ἡ ὑπνία ἀποκτάται μὲ τὸ νὰ κατακραύῃ τὴν δίψαν του ἀπὸ τὴν ὑδροφόρου φλέβα, που κρίπτεται μέσα εἰς τὴν ἔδιστην τὸν ἑαυτόν του. αὐτὸν οἴδατε ὅτι ναὶς «Ἄγιον Ηνεβρατής ἐστε;». «Οποιας δὲν τὰ ἥπιστάνθη αὐτὸν οὐδαμοῦ θὰ εἴρῃ παρηγοράτων. Μόνον μὲ τὴν συναίσθησιν καὶ βίστιν τοῦ Λόγου τούτου μετριάζεται ἡ πληνοι συγκρατεῖται ἡ συγκίνησις ἐκ τῆς χαρᾶς, πανεὶ ἡ μυητικακία καὶ ἀραινίζεται ἡ «οὕβρις». Κατ' αὐτὸν τὴν τρόπουν ἡ ἀνθρωπικὴ ἐπιτυγχάνει τὴν ἐγρήγορσιν τῆς ψυχῆς, δρᾶ καὶ ἀγονίζεται μὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. «Ἡ πραγματικὴ εὐτυχία ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον, που θερπεῖν ὑποχρέωσιν καὶ απόρες τὰς συμφορὰς νὰ περιχωροῦν, νικηταὶ ἐπωτερικῶν, μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἀνικτά, ἀντικρύζοντες κατάλιματα, ἵπιας ἡ Καππανδρα, τὸν πέδον τὸν μεγάλον, ὃς ἔλεγεν ὡς Ἱωάννης Σικουτρῆς. «Καὶ τυγχής, λέγει ὁ ίδιος, εἶναι ἐκεῖνος, που καὶ εἰς τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὴν λύπην, εἰς τὰς συμφορὰς καὶ εἰς τὰς εὐτυχεῖς στιγμὰς θὰ διατηρήσῃ μέση του ἀμέλιντον τὴν ψυχικήν του ὄντότητα, ἐκεῖνος που δὲν θὰ γνωτίσῃ οὔτε θὰ παρεκκλίνῃ εἰς τὸν δρόμον του τὸν σταύλερὸν ὅποι τῆς τύχης τὰ κτυχήματα. «Ἐκεῖνος ὑποτάσσει ἀληθειὰ τὴν μητραν του, γίνεται δημιουργὸς τῆς εὐδαιμονίας του ἀδέσμευτος καὶ ἀφοβίος, διδτὶ τὴν εὐδαιμονίαν του θεῆτησ μέσα του, εἰς τὸν ἑαυτόν του, που κρατεῖ πάντα οὐτὸν τὴν κυριαρχίαν του, ὅχι εἰς τὰς ἔξωτερικὰς περιστάσεις τῆς ὑλικῆς ζωῆς που τοῦ διαφεύγουν».

Καὶ ἔχομεν πήμερον ἔξωτερικὰς περιστάσεις τοῦ ἀλιστοῦ βίου πολ-

λάς και ἔχομεν εἰδωλα, τὰ ὅποια πρὸ καιροῦ προσκυνοῦμεν. Τὰ εἰδωλα ἰδίᾳ τῆς τεχνικῆς μᾶς ἔκαμψε κάπως εἰδῶλολάτρας και μᾶς ἐγέμισαν μὲ τὴν πεποίθησιν και τὴν λατρείαν εἰς τὴν πχντοδυναμίαν τῆς ἐπιστήμης! 'Η «πρόδοση», ἡ συνεχής πρόσδος εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς εἰς τὸν γῶρον τὸν ύλικὸν, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ καθολίκευσις τῆς παιδείας και τῶν γνώσεων, ἡ ταχύτης — διαρκῶς πρέχομεν —, ἡ μαζοποίησις, τὰ διαρκῶς αὐξανόμενα ἐπιστημονικὰ ἔργαστήρια, οἱ ἡλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι, αἱ διαστημικὲς ἔρευναι και ἐπιτυχίαι εἶναι τὰ νέα εἰδωλα, ποὺ κάμνουν πολλοὺς νὰ ἀηδιανοῦν τὸ θεῖον. Κάποτε συνερχόμεθα και αἰσθανόμεθα τὴν ὑπαρξίαν κενοῦ μὲ τὴν ἔλλειψιν τοῦ Θεοῦ και τὴν κατὰ κάποιον τρόπον ἀπωλείαν τῆς ἀρετῆς. 'Ο μηδενισμὸς μᾶς ἀκολουθεῖ ὃς ἡ σκιὰ τὸ σῶμα, ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ δὲν ἀπελπιζόμεθα, διέτι αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην μιᾶς ὑπερβατικότητος, ἐνὸς Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων μας.

"(Ταν ὁ ἀνθρωπος ἀναστῆσῃ αὐτὸ ποὺ λέγεται θρησκευτικότης, τότε οὐ ἀκολουθήσῃ μια νέα ἀναγέννησις, μία νέα δημιουργία. Καὶ τὴν θρησκευτικότητα αὐτὴν εἰς ἡμᾶς τοὺς "Ἐλληνας πάντοτε ἐγγυᾶται και εἶναι ἐτοίμη νὰ παράσχῃ ἡ μεγάλη πνευματικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους, ποὺ λέγεται 'Ορθόδοξο. «'Η 'Ορθόδοξος 'Ἐκκλησία ἐν 'Ελλάδι, γράφει ὁ σεβασμιώτατος Σερβίων και Κοζάνης κύριος Διονύσιος, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὡς λαὸς τοῦ Κυρίου, διστις δὲν συμμετέχει ἀπλῶς εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ κατεργάζεται και τελεσιουργεῖ τοῦτον, ὑπὸ μίαν ἔννοιαν βασιέως δργανικήν, ιερὰν και λειτουργικήν. "Ολον τὸ ἔθνος, ἀκολουθοῦν εἰς τὴν πορείαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁρθοδόξου παραδόσεως του, πομπεύει ιερατικῶς και τελεῖ τὴν λειτουργίαν τοῦ ιστορικοῦ του βίου, αἴρον τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου. 'Ο δρθόδοξος λαός εἶναι οὐχὶ μαθών, ἀλλὰ παθὼν τὰ θεῖα. Αἱ περιπέτειαι και δοκιμασίαι τοῦ ἔθνους εἶναι δοκιμασίαι και τῆς 'Ἐκκλησίας του, ήτις συμπάσχει και συγκακουχεῖται τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ».

Κατὰ τὴν μακραίωνα περίοδον τῆς δουλείας ἡ 'Ορθόδοξος 'Ἐκκλησία μας ὀμολόγει και ἐκήρυττε τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους, παραβάλλουσα αὐτὴν πρὸς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. "Ας ἐνθυμηθῶμεν ἐδῶ τοὺς λόγους τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου διὰ τοὺς "Ἐλληνας τῆς Ταυρκοκρατίας. «Ξένοι, λέγει, οἱ Γραικοὶ εἰς τὴν Ιδαν αὐτῶν πατρίδες; Νοῦλοι οἱ πρὸ μικροῦ κύριοι, μισούμενοι και ὑποβλεπόμενοι οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ διναστεύοντος φύλου, ἀλλὰ και ὑπ' αὐτῶν τῶν συνδούλων· διαβαλλόμενοι εἰς τὴν ἔξουσίαν οὐ μόνον ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ ποιὸν μᾶλλον ὑπὸ τῶν ξένων, οἱ διοῖοι τοὺς κατέτρεχον... Πάλη διηγεχής, πόλεμος ζεπονδος· ἀφ' ἐνὸς ἔθνος πτωχόν, ἀμαθές, ἀσπλον, ἀφ' ἐτέρου Ισχύς και βία πολιτική,

χρήματα ἀφθονα καὶ πρόχειρος ἡ ἀγχόνη. 'Αλλ' ὑπῆρχε τι ἀνώτερον δλων τούτων, ἀδρατον, ἀνίσητον, ἀκατάβλητον, ὑπῆρχεν ἡ τοῦ Ἱερέος φωνή, ἐπικναλαιμβάνοντας ἀπὸ τῆς τοῦ Ἱεροῦ θύρας τὰ αἰδίνια ἐκεῖνα ρήματα: «Θαρσεῖτε, ἔγων νεκτηκα τὸν κόσμον!». 'Γπῆρχεν ἡ πενιχρὰ ἐκείνη 'Ευκλησία τοῦ Φιλαράίου, ὅπου οἱ διάδοχοι τῶν Χρυσοστόμων καὶ Γανναδίων περιέμενον ἀπέτριψο τὸν θάνατον. 'Γπῆρχε τὴ Πατριαρχεῖον, καὶ αὐτὸ συνεκέντρωνε περὶ ἑαυτὸ τὸν ἑλληνικὸν ἔλλισμὸν καὶ εἰς αὐτὸ ἀτεγίζοντες, ὡς πόδες πολικὸν ἀπέρα, οἱ γεμαζόμενοι διοῦλοι διέπλεον ἀκαταπάντιστοι τὸν κυματινόμενον πόλαγος ἄγρος ἥτινο ἀνέτειλαν αἰθριώτεραι ἡμέραι. Εἰς τὰς παραδοσιακὰς διηγήσεις τοῦ λαοῦ μας μὲ ἐκκλησιαστικὸν περιεχόμενον καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀπειδρασιν ἀπαντῷ ἡ πὶ στὸ εἰς τὸν ἀρρηκτὸν σύνδεσμον πρὸς τὸν Ήλιν καὶ τὴν ἐλευσίριαν τῆς πατρίδος. 'Πγωνίσθη ἡ 'Ορθοδοξία, δηλαδὴ ἡ λαϊκὴ μας, διὶ τὰ ιδανικὰ αὐτὰ ἐπὶ αἰώνας. Πόσοι μάρτυρες, πόσοι "Ἄγιοι τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος! Μόνον ἡ ἀπὸ τὰ ιστορικὰ βιβλία μελέτη τῶν συμβάντων δὲν ἴκανοποιεῖ. Πληροὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀνυψώνει καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰς δημιουρίες ἑταίριας παραδόσεις καὶ τὸν ἐν γένει λαϊκὸν μας πολιτισμόν.

4. Ο ΠΑΡΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ

Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν γνωρίζομεν πολλά, σημαντικὰ καὶ δοκίματα, χρήσιμα καὶ ἀγρηστα, αὐστιώδη καὶ ἐπιουσιώδη. Κίς παλαιότερους χρόνους ὁ ἀνθρώπος ἀστραλῶς ἤγνησε πιλλά, διέλετεν ἡμίτος ἵκανότητα καὶ ἐπετύγχανεν ὀνειρευόμενος ἡ διαισθανόμενος νὰ ἐναγκαλίζεται μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ νὰ συλλαμβάνῃ μέσα εἰς εὐρύχωρον κύκλον πλήθος ὀγκώστον πραγμάτων, τὰ ἵποια δὲν ἦτον δυνατὰν νὰ ἔξτασιον καὶ ἀναλυθοῦν δεῖ τὴν γνῶσιν του. 'Η γνῶσις των μὲ τὴν σημερινὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἐπιστῆμης — χωρὶς νὰ πιττή ἡ ἐπιστῆμη — παρεμέρισε τὸν κόσμον τοῦ μόλιον, τὸν κόσμον τῶν συμβόλων, μὲ τὰ ἵποια ἡ ζωὴ ἡμποροῦσε νὰ δρᾷ καὶ ἐνεργῇ καλύτερον, νὰ αἰσθάνεται ἐντονότερον καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ὄργανικότητά της, παρεμέρισε τὴν πίστιν καὶ τὴν μεταφυσικὴν καὶ κατέστησε τὸν ἀνθρώπον τυφλὸν καὶ κενόν. 'Τὸ πρῶτον ἡθικὸν στήριγμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρώτη ἡθικὴ των σχέσις μὲ τὸ περιβάλλον του ἐκφράζεται εἰς τὸν μόλιον, ὁ ἵποιος ἀποτικάνει τὸν περῶτον διασμὸν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς περιβαλλούσας αὐτὸν δυνάμεις, καθὼς καὶ μὲ τὰς δυνάμεις, τὰς ἵποιας αἰσθάνεται ἐντός του. 'Η ἐπιστήμη, δηλαδὴ ἡ ἀντικείμενη συνείδησις περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, κατ' ἀνάγκην παραμερίζει τὸν μόλιον καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ μεταρρυτικὴν

είκονα, που έχει και αισθάνεται διά τὸν κόσμον ὁ ἀπλοῖκος ἀνθρωπος. Διότι, ὃν ὁ κόσμος τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀληθής πραγματικότης, τότε ἡ θρησκευτικὴ καὶ μυθικὴ συνείδησις καὶ τὰ κατὰ παράδοσιν ἥθη εἶναι ψευδῆ. Καὶ δμως ἡ ἀπλοῖκη μυθικὴ συνείδησις, ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸν δρῶντα ἀνθρωπον τοῦ λαοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ καταστραφῇ ὅλο-κληρωτικῶς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Σημειωτέον δὲ ὁ μῦθος ἔξέφραζεν, ὃς εἶπομεν, τὸν πρώτον δεσμὸν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς δυνάμεις, ποὺ τὸν περιέβαλλον καὶ μὲ τὰς ἴδιας ἐσωτερικὰς του δυνάμεις. Μὲ τὸν μῦθον ἔκη αἰσθανόμενος ἀνάπτωσιν. Κατόπιν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν συνείδησιν τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ζωὴν του καὶ αἰσθανόμενος δὲ εἶναι ἀντίθετος μὲ τὴν μοῖραν του κασταλγεῖ τὴν παλαιὰν μυθικὴν ζωὴν.

‘Ο ἀνθρωπὸς τῆς ὑπαίθρου ἦτο πάντοτε εὐτυχέστερος ἐν συγκρίσει μὲ τὸν ἀνθρώπον τῆς πόλεως. Ἡ ἀντίληψις αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς ρω-μαντικὴν διάλεσιν, διότι γνωρίζομεν καλῶς τὴν συνοδεύουσαν τὴν ζωὴν τοῦ χωρικοῦ πτωχείαν, τὸν μόχθον, τὰς οιτοδείας, τὰς ἀδικίας, τὰς ἐλ-λείψεις ἀνέσπεων. Ὁφείλεται εἰς τὴν γνῶσιν δὲ ὁ χωρικὸς ἦτο συνδε-δεμένος μὲ τὴν γῆν του, τὴν μητέρα ὅλων μας, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐπίστευεν δὲ τι ἔρχεται ἡ ζωὴ καὶ εἰς αὐτὴν ἐπιστρέφει μὲ τὸν θάνατον καὶ πάλιν ἡ ἴδια γῆ τὴν ἀναγεννᾷ μὲ μίαν νέαν ἀνθρωπίνην γέννησιν. Ἀντιθέτως ὁ ἀνθρωπὸς τῆς πόλεως ἔχασε τὴν ἐπαφήν του μὲ τὴν γῆν, ἔχασε τὴν ἐπαφήν του μὲ τὴν φύσιν, ἔγινε δὲ ἐγωκεντρικὸς (ἀτομικιστής) ἀντι-κοινωνικός, ἀδιάφορος διὰ τὸν συνάνθρωπον, ἀδύνατος, δειλός, ὄρρω-στος. Ἐγάσε τὴν ἐλευθερίαν του καὶ δὲν λυτρώνεται, δύοπες ὁ χωρικός, ὁ ὅποιος πιστεύει ἀκόμη καὶ εἰς τὸ θαῦμα. Ὁ ἐγωκεντρισμὸς τοῦ ἀνθρώ-που τῆς πόλεως ἐγέννησε τὴν ἀπληστίαν καὶ ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ἐποιλαπλασίασε τὰς ἀνάγκας καὶ ἡ πλήρωσις τῶν ἀναγκῶν ἔφερεν τὴν διαφθορὰν μὲ ἐπακόλουθα τοὺς βασανισμοὺς καὶ τὰς τύφεις τῶν ἐνό-χων συνειδήσεων. Ἐγάλη ἡ ἐλπίς καὶ τὴν ἡρεμίαν ἀντικατέστησεν ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἀβεβαιότης. Ἡ παλαιὰ μορφὴ τῆς οἰκογενείας ἔχάλη, ἡ γέννησις πολλῶν παιδιῶν ἀποφεύγεται. Ὁ ἀνθρωπὸς τῆς πόλεως εἶναι δυστυχέστερος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀνθρώπον τῆς ὑπαίθρου, τὸν χω-ρικόν, ἡ ζωὴ τοῦ ὅποιου δὲν ὑπέστη ἀκόμη τὴν ἐπίδρασιν τῆς μηχανι-κῆς ἀναπτύξεως, Τὸ δὲ σπουδαιότερον ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι δὲ ὁ ἀνθρω-πὸς τῆς πόλεως ἔχασε τὴν πίστιν του.

‘Η πίστις ἔχει βεβαίως σχέσιν μὲ τὸ παράδοξον, ποὺ ὑπάρχει ἔξω καὶ πέρα τῆς λογικῆς. Μὲ τὸ νὰ εὑρίσκεται δμως εἰς τὸν ἐξωλογικὸν χῶρον δὲν σημαίνει δὲ τὸ ἀκινητοποιεῖ ἡ καταργεῖ τὴν λεγικήν. Τὴν παρα-τρέχει καὶ τὴν ἀρήνει νὰ καταγίνεται μὲ τὰ πεπερασμένα πράγματα,

διὰ τὰ ὅποια ἡ λογικὴ εἶναι πρωτοτιμένη. Λύτε τὰ πεπερασμένα πράγματα ύπόκεινται εἰς λογικὸς διεργασίας καὶ ἀποδεῖξεις, ἐνῷ τὸ ἀπειρον εἶναι ὁ χῶρος εἰς τὸν ἀπεῖτον εἰσέρχεται ἡ πίστις, ποὺ δὲν γνωρίζει ἀπόδειξιν, οὕτε καὶ ἔχει τὴν ἀνάγκην τῆς, διότι αὐτὴ (ἡ ἀπόδειξις) εἶναι προὸν τῆς λογικῆς. 'Ἡ πίστις εἶναι ἀπολύτως αὐτάρκης. 'Ἡ ἀμριβολία ἔκει δποὺ ἡ πίστις κυριαρχεῖ εἶναι ἀνύπαρκτος. 'Ἔκεῖ δποὺ τελειώνει ἡ ἀμριβολία, ἔκει δποὺ ἡ λογικὴ ἀπόδειξις γένεται, ἀπολεμμέται ἡ σιωπὴ τοῦ πνεύματος, ἡ ἡρεμία του καὶ ἡ συνάντησις του μὲ 'Ἴκεῖνον. Καὶ γίνεται αὐτὴ ἡ συνάντησις, αὐτὴ ἡ ἐπικινηνοία μὲ τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ πιστοῦ ἀπὸ ὄλους καὶ ἀπὸ ὄλα. Εἴναι ὑλομίναχος ἡ πιστής ποὺ σκέπτεται τὸ θεῖον, εἶναι ὑλομίναχος ἡ προσευχήμενος μέσα εἰς τὴν περιβάλλον του, ἀλλ' ὅχι ἔρημος, διέτι σχετίζεται καὶ ἐπικινηνοῖ μὲ τὸ ἀπειρον καὶ συντριψέται ἀπὸ 'Ἴκεῖνον. Τί γίνεται διμος αἵματρον; 'Ἡ ὑπερβολικὴ λατρεία πρὸς τὴν ἐπιπτήμην, ποὺ ἔχει καὶ αὐτὴ - ἡ ἐπιστήμη -- τὰ ἱριά της, ἔξεβαλε τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν μεγάλον καὶ ἀπηγκριτὸν κόσμον, ποὺ εὑρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ περιμορισμένα δρια τῆς λογικῆς. "Ἄς προστεθῇ ἀκόμη — ἀλλ' ἐν παρόδῳ ... ἦτι ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιστημονικὴ ἔξειδίκευτις εἰς ὄλας τὰς δευτερευόμετος ἔδρας τῆς πολυεδρικῆς γνῶσεως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅχι μόνον ν' ἀποικιαρίνῃ τὸν εἰδικὸν ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητον γενικὴν ἐπιστημονικὴν ἀντίληψιν, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ νέας πηγὰς ἐπιστημονικῆς πτωχαλαζίας. "Ἄς ἀφήσωμεν διμος τὸ Ζήτημα τοῦτο καὶ ἀς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς προηγουμένας μας σκέψεις. 'Ἐλέγομεν διὰ τὴν ὑπερτήμησιν τῆς ἐπιπτήμης καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσιν τοῦ συγχρόνου Θετικιπού, πραγματιστοῦ καὶ δριθολογιστοῦ. Πέγοντὸς ἀναμφιτέρητον εἶναι ἦτι ἐπαύπαμεν νὰ βιδέπωμεν ὑψηλὰ καὶ νὰ θαυμάζωμεν, ἐπαύπαμεν νὰ ὑψόνωμεν τακτικὰ συνεδητὰ καὶ ὅχι ἀγηρημένα τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἔναπτρον οὐρανὸν καὶ νὰ σκεπτώμεθα ἐκεῖνα, ποὺ αἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ λογικὴ μας δὲν ἡμιπυρεῦν νὰ μᾶς κάμουν ἀπτά, ἐπαύπαμεν νὰ αἰσθανόμεθα πέρα τοῦ ἐγώ μας τὸν συνάνθρωπον καὶ ἥτι εἶναι ἀσύγκριτον, ἥτι εἶναι ἀπειπόντινη, ἥτι εἶναι μοναδικόν, ἥτι εἶναι ἀνυπολόγιστον, ὅτι εἶναι ἀντιπανάληπτον, ὅτι τέλος ἀποκαλύπτεται. Ηαρεῖα ἐπάνω εἰς τοὺς διμος μας καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματός μας κάλυπται ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὸν Θετικιπόν, τὸν ὑπερλιμισμὸν καὶ τὸν ὄλισμὸν τοῦ παρελλίόντος καὶ παρόντος αἰώνιος!'

Ἡδὲ διμος εἶναι δυνατὸν νὰ προπεράσῃ κανεὶς καὶ νὰ περιρρυτήσῃ τὰς ἀλόγους καὶ μιστικὰς δυνάρεις τῆς ψυχῆς, αἱ ὅπιται εύρισκονται εἰς μεγαλυτέρων ἔντασιν εἰς τὸν ἀπαλδευτὸν ἡ ἀλιγαγράμματον λαίν μας; Λέγομεν ἀλόγους καὶ μιστικὰς τῆς ψυχῆς ιδιντήτας καὶ δυνάρεις,

χωρίς νὰ περιφρονοῦμεν τὴν λογικήν. "Άλλως τε καὶ ὁ μέγας τῆς ἀρχαλας Ἑλλάδος φιλόσοφος, ὁ ἀθάνατος Σωκράτης, ἐνῷ διὸ τῶν ἔννοιῶν, τῶν κρίσεων, τῶν συλλογισμῶν καὶ τοῦ δρισμοῦ εἰναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστήμης τῆς λογικῆς (ἐπιστήμης, τὴν ὅποιαν κατόπιν ἐσυστηματοποίησεν ὁ Ἀριστοτέλης), ἡποὺς φαίνεται εἰς ὄλους τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, ἐν τούτοις δὲν πάμε νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ προσεύχεται εἰς τοὺς θεούς, εἰς τοὺς ὅποιους ἐπίστευσαν καὶ προσηύχοντο οἱ ἀπλοὶ συμπατριῶται του καὶ πυγγά ἤκουεται νὰ λέγῃ εἰς τοὺς συνομιλητάς του ὅτι θὰ συναντηθοῦν καὶ πάλιν, θιά νὰ συνεχίσουν τὴν συζήτησιν (τὸν διάλογον), ἐὰν θέλῃ ὁ Θεός, μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Λίαν πρὸς τούτοις χαρακτηριστικὴ τῆς πίστεως τοῦ σοφοῦ τούτου ὀρθολογιστοῦ εἶναι ἡ πρότασις, τὴν ὅποιαν κάμνει εἰς τὸν Φαιδρον, ὅταν μετὰ τὸ πέρας τοῦ διαλόγου τῶν πρόκειται νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὸν Ἰλισθν. Καὶ μὲν εὐξαιρέμενῳ πρέπει τοῖσδε πορεύεσθαι;» (Λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ προπεμψθῇσμεν εἰς τοὺς θεούς καὶ νὰ ἀναχωρήσωμεν;) λέγει ὁ Σωκράτης. «Τί μήν;» (Ηῶς δῆγι;) ἀπαντᾷ ὁ μαθητὴς του Φαιδρος (279b).

"Οταν ἡ ἡρεμία καὶ ἡ ψυχικὴ ἀπάθεια δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα εὐηθείας ἢ ἀναισθησίας, ἀλλ' ἐμβριθέας καὶ ὑφασιώσεως πρὸς τὸ θεῖον, τότε μία ἀδριστος γλυκιθυμίας κατακυριεύει τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. "Οταν βιθυνμένος εἰς σκέψεις, χωρὶς ν' ἀναπολῆς τὸ παρελθόν ἡ νὰ προσχεδιάζῃς τὸ μέλλον, ἀπολαμβάνῃς τὴν γοητείαν κάθε παρερχομένης στιγμῆς τῆς ὑπόρξεως καὶ πλάττῃς διὰ τῆς φαντασίας ὄνειρα, τότε πράγματι ζῆς ζωὴν πνευματικὴν. "Αλλοτε πάλιν ἀφήνοντας τὴν ἔσυτάν σου νὰ παραπέμπεται εἰς παραδεισίους κυριατισμούς, μὲ τὴν θέαν ὥραιῶν φυσικῶν ἐκτάσεων, ἐνὸς ἡλιοβασιλέματος, μιᾶς τρικυμίας, μιᾶς νεροποντῆς, ἢ μὲ τὸ ἄκουσμα τοῦ φασματος τῆς ἀηδόνος τὴν ἀνοιξιν ἡ τραγουδιοῦ ὥραιας ἀνθρωπίνης φωνῆς ἢ μουσικοῦ ὑργάνου, τότε ζῆς πράγματι ὃς πνευματικὴ ὄντότης. "Αλλ' ὅλα αὐτὰ εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν πίστιν εἰς Ἐλεῖνον, πίστιν ποὺ ἀποδιώκει τὴν μεμψιμοιρίαν, τὴν ἀδημογίαν καὶ τὸν γογγυσμόν, πίστιν ποὺ ἔξυφαίνει τὴν στωικότητα, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν μετὰ θάρρους ἀντιμετώπισιν ἀκόμη καὶ τῶν μεγαλυτέρων συμφορῶν τοῦ βίου.

Μακάριοι οἱ πιστεύοντες, δυστυχεῖς οἱ κυριευμένοι ἀπὸ τὰς ἀμφιβολίας, ποὺ δημιουργεῖ καὶ ἐνδυναμώνει ἡ λογική.

"Ἐν προχειμένῳ μᾶς ἔρχεται εἰς τὸν γοῦν ὁ νῦν «ξεπερασμένος» ἀνθρωπολόγος καὶ φιλόσοφος Λουκιανὸς Λένυ - Βρύλι (1857-1939), ὁ ὅποιος ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ λογικὴ δὲν εἶναι ἐμφοτος εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' εἶδος κοινωνικῆς ἡθικῆς. "Η λογικὴ ποικιλλεῖ ἀπὸ κοινωνίας

εἰς κοινωνίαν καὶ ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἀτομον.¹ Ομιλῶν περὶ ἡθικῆς δέχεται περὶ αὐτῆς ὅτι δὲν ὑπάρχει παρὰ ἐκάστοτε μία δεδομένη ἡθική, τὴν δποίαν ἡ ἐπιστήμη ἡμπορεῖ ύ� μελετήσῃ ὡς πραγματικὸν γεγονός. Ἐάν δμως, λέγει, οἱ κανόνες τῆς ἡθικῆς εἶναι σχετικοὶ πρὸς μίαν δεδομένην κατάστασιν τῆς κοινωνίας, μήπως θὰ ἐπρεπε νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν νοοτροπίαν ἐν γένει καὶ εἰδικῶς διὰ τὰς κατευθυντηρίους ἀρχὰς τοῦ λογικοῦ, τὰς ὑπολας ἡ φιλοσοφία τόπον ἡ ἐμπειρικὴ ἥπον καὶ ἡ ἴδεικρατικὴ θεωροῦν ἀμφότερας ὡς ὑμοίας καὶ ἀναλλοιώτιους καὶ ὅλους τοὺς χρόνους καὶ ὅτι συνιστοῦν τὸ παγκόσμιον ἀνθρώπινον λογικόν; Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἔρωτημα τοῦτο δίδουν τὰ συγγράμματά του διὰ τοὺς πρωτόγονους: «Ἄν νοητικαὶ λειτουργίαι τῶν κατωτέρων κοινωνιῶν», «Ἡ πρωτόγονος ψυχή», «Ἡ πρωτόγονος νοοτροπία», «Ἡ ὑπερρυσικὴ καὶ τὰ φυσικὰ ἐντὸς τῆς πρωτογόνου νοοτροπίας», «Ἡ πρωτόγονος μαθηλόγια», «Ἡ μυστικὴ ἐμπειρία καὶ τὰ σύμβιλα εἰς τοὺς πρωτόγονους»².

Ωἱ ἀνθρώποις εἶναι κατ’ ἀρχὴν ὁ πολιτικὸν (κατ’ Ἀριστοτέλη) καὶ ὄπως καὶ αἱ κοινωνίαι ἀναπτύσσεται μὲ τὴν δρᾶσιν, ἥτοι μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν ἰδεῶν καὶ ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο γρειάζεται πολὺς ἀκέμη χρόνος, διὰ νὰ φύσουν λαοὶ καὶ ἀτομα εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον λογικῆς. Ἀλλὰ καὶ νὰ φύσουν — ποὺ εἶναι λόγω πολλῶν ἐμποδίων καὶ δυσκιλιῶν δυσκολώτατον —, δὲν θὰ εἶναι ἵκανον ποιημένος, διότι θὰ ὑπάρχῃ ἀκέμη μέγα πρὸς πλήρωσι, κενόν. Καὶ θὰ καταφεύγουν εἰς τὸ μίνιν ἀποτελεσματικὸν διὰ τὸ γέμισμα τοῦ κενοῦ μέσου, τὴν πίστιν.

Λύτη ἡ ἐνέργεια θὰ δύοιδῃ μὲ δπισθικώρησιν τρόπουν τινὰ τοῦ λογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν σκεπτομένου πρὸς συνάντησιν τοῦ πρωτογόνου, τοῦ ἀγραμμάτου ἢ τοῦ ὀλιγογραμμάτου ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ (imminis populi), ὁ ὅποῖς μὲ μυστικισμὸν πιστεύει εἰς δινάμεις καὶ ἐπιρροὰς καὶ ἐνεργείας πραγματικὰς μέν, ἀλλ’ ἀπολλήπτους ὥπε τῶν αἰσθήσεων. Θὰ πλησιάσῃ λοιπὸν τὸν ἀπλοῦν ἀνθρώπον τοῦ λαοῦ καὶ οὐδὲ ἀντλήσῃ ἀπὸ αὐτὸν δύναμιν πίστεως καὶ πνεῦμα ὑγιεῖς διὰ τὴν ζοήν. Ήὰ μεσούσῃ ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς γεμάτης συναίσθημα καρδιᾶς τοῦ λαοῦ καὶ θὰ θυμάσῃ τὴν συμμετρίαν, τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὑπερβολικοῦ, τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἐγωκεντρικοῦ, ποὺ ἐκφράζουν αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ὄλευοῦ, τοῦ κοινωνιοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ τοῦ βίου, ποὺ μελετᾷ ἡ ἐπιστήμη τῆς λαογραφίας.

1. Ήαρὰ τὰς μεταγενεστέρας ἔρεινες τοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ τῶν πρωτογόνων καὶ τὰς νέας περὶ αὐτῶν ἀντιλήψεις καὶ τὰ θετικότερα πυμπεράνηστα ὥστε πολέουν τὰς ἀντὶ ἔργα νὰ ἔχουν τὴν ἀξίαν τουν.

Θὰ εἶναι φυσικὸν τότε, παραμερίζων τὰς δημοφιβολίας τῆς λογικῆς μὲ δῆλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του ὁ λόγιος οὐδὲ μὴ λόγιος (ὁ δημοφιβάλλων), ὁ θετικιστής, ὁ δριθολογιστής, ὁ ικανοποιητικῶς κατηρτισμένος η ὁ ἡμιμαθής νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ λαϊκὸν πνεῦμα καὶ ν' ἀγαπήσῃ δ, τι δέξει εἰς τὴν λαϊκὴν δημιουργίαν χωρὶς ρωμαντικὴν διάθεσιν. "Ε! τότε θὰ εἶναι πράγματι σαφώτερος, θὰ κρίνῃ καλύτερον τὸ τοῦ βίου καὶ τῆς ιστορίας, θὰ εἶναι φρουρικότερος καὶ ώραιότερος μέσα του. "Ἄς δοκιμάσῃ διὲ νὰ πεισθῇ ὁ θεοτοκήσας τὴν λογικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην!

5. ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΣΜΟΣ

Ἡ αράδιοσις, ως εἴπομεν, εἶναι ἡ συνέχεια η ἡ διαδοχὴ προηγηθείσης καινοτοκῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως. "Ως ἐκ τούτου δὲν εἶναι δύνατόν νὰ περικλείῃ μόνον τὴν σοφίαν, τὰς δοξασίας καὶ τὰς συνηθείας τοῦ Λαοῦ, ἀλλὰ καὶ δ, τι ἄλλο ἐδημιούργησεν η ἐπίλεκτος μερὶς ἐπιστημονῶν, παλλιτεγγῶν καὶ ἄλλων παραγόντων, εὑρισκομένων εἰς τὴν χορυφὴν τῆς διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς πυραμίδος ἐνὸς ἔθνους. "Ἡ παράδοσις λοιπὸν εἶναι, ως εἴδομεν, διφυής: δημώδης καὶ λογία.

Τῆς λογίας ἡ ἀρχὴ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι γνωστή, ἐνῷ τῆς δημώδους μᾶς εἶναι ἀγνωστος. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι δτὶ, διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ νοῦ καὶ τῆς γλώσσης, τῆς δποίας αἱ ἀρχαὶ χάνονται εἰς τὸ βάθη τῶν αἰώνων, διηγολύνθη ἡ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων, η κοινωνία καὶ ζωὴ τῶν ὅποιων διεκρίθη εἰς πνευματικήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ζόιων, η ὅποια παρέμεινε φυσική. "Ἐτσι μὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλώσσαν ἐδημιουργήθη ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς κοινωνίας, η παράδοσις.

Τὸ ὄλιγα καὶ πνευματικὰ δημιουργήματα τοῦ ἐνὸς η τῶν ὄλιγων μεταδιδόμενα εἰς τοὺς πολλοὺς ἀποκτοῦν περισσοτέρων σταθερότητα καὶ μεγαλυτέρων στερεότητα. Αὐτὸ ποὺ ὑπὸ μίαν ώρισμένην μορφὴν θὰ γίνη κτῆμα τῶν περισσοτέρων δὲν μεταβάλλεται εὐκόλως. Οἱ πολλοὶ οὐ διντιδράσουν εἰς τὴν μεταβολήν. "Αλλοιώσεις ἐπουσιώδεις θὰ διποστῇ τὸ πολετιστικὸν δημιουργῆμα, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ θὰ ἐπέλθουν συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα, τὰ μέτρα καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῆς παραδόσεως, η ὅποια προσδίδει εἰς τὰ προϊόντα τοῦ νοῦ διάρκειαν πολὺ μεγαλυτέρων τῆς ἀτομικῆς ζωῆς τοῦ καθενός. "Ἡ συντηρητικότης αὐτῆς εἶναι δύναμις, ποὺ διατηρεῖ καὶ παραδίδει τὰ στοιχεῖα τοῦ πολετισμοῦ εἰς τοὺς νεωτέρους. Αὐτοὶ βασιζόμενοι ἐπ' αὐτῆς ἡμιποροῦν νὰ προχωρήσουν. "Ἡ ἐν δόγμα συντηρητικότης αὐτῆς ὀφείλεται ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸ συναίσθημα, ποὺ δοκιμάζει ὁ ἀνθρωπος ἀπὸ τὸν σύνδεσμόν του μὲ τὰ γνωστὰ καὶ παραδεδεγμένα, δη-

λαδή εἰς τὸ συναίσθημα, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν συνήθειαν, μὲ τὴν ὅποιαν ἐπαναλαμβάνεται τὸ παλαιόν, καὶ ἀπ' ἔτερου διέτι ἀδράνσια χαρακτηρίζει πάντοτε τοὺς πολλούς.⁹ Εἶδὼς πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐπαναλαμβάνει μόνον τὰ παλαιά, ἀλλὰ δημιουργεῖ διαρκῶς νέα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκάπτοτε νέων συνθηκῶν. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ διατηρεῖ τὴν παράδοσιν δὲν εἶναι μόνη ἡ τυφλὴ συνήθεια, ἀλλ' ἡ φυγικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, τὴν ὥποιαν δὲν δύναται ν' ἀλλάξῃ ὁ ὄρθιολογισμὸς εἴτε φύλοσοφικὸς εἶναι εἴτε ἐπιστημονικός. Ἡτο καὶ εἶναι φυσικόν, ἔνος ἀγορᾶ, ἀλλοτε πιωπηλός καὶ ἀλλοτε παλυθύριβος καὶ σκληρός, νὰ διεξάγεται μεταξὺ τῆς παραδόσεως καὶ τῶν νεωτεριπιτικῶν τάσεων εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς φυσικῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ. Οὖτις τάσσειν τούτων φορεῖς εἶναι οἱ ὀλίγοι, ποὺ διακρίνονται μέσα εἰς τὴν φυλήν, τὴν κοινωνίαν, τὴν ὑμάδα, τὸ ἐπάγγελμα. Οἱ νεωτερισταὶ εἶναι συνήθειας ἐκ φύσεως περινομιμοῦχοι εἰς διεξιθηταὶ καὶ ἴδιοφυῖαν. Αὐτοὶ εἶναι ίκανοι νὰ εὑρίσκουν διαρκῆς νέα στοιχεῖα, μὲ τὰ ίστινα μεταβάλλοντα ἢ καὶ ἀνατρέποντα τὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ νεωτερισταὶ, οἱ ὄποιοι, πιστεύοντες εἰς ἀνεδαρικὰ δίγματα καὶ ὑραματίζομενοι τὴν ἐπίτευξιν εὐτυχεστέρου βίου, ἐπιδιώκουν ν' ἀνατρέψουν τὰ παραδεδομένον, χωρὶς νὰ ἡμιποροῦν νὰ κτίσουν ἐκεῖ ἕπου ὑπέργοιν πλέον τὰ ἀρετικὰ τοῦ καταπεπόντος οἰκαδομήματος.

Ἡ μεταβολὴ, ποὺ συντελεῖται μὲ ἀγῶνα μεταξὺ τοῦ νέου καὶ τοῦ παλαιοῦ, εἶναι ὀλιγοτέρα καὶ ἀσθενεστέρα, ὅσον ἡ παράδοσις εἶναι ἵσχυροτέρα. Ἀντιθέτως, ὅταν ἔχῃ χάπει τὰς δινάμεις της, φυσικὴ ἢ ἀντιδραστὶς της εἶναι ἀσθενεστέρα. Τότε ὅχι μόνον ἀνέγεται τὴν νεωτερισμόν, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὸν ἀναγρονισμόν, τὸ ἀπηρχαιωμένον καὶ κάποτε τὸ κωμικόν. Ἡλέν ὁ νεωτερισμὸς δὲν εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ μικρὸς ἢ διαφορὰ τοι πρὸς αὐτήν, τότε ἐπικάθηται ἐπ' αὐτῆς, ἐνσωματοῦνται μαζὶ της, τὴν τροποποιεῖ ἀσημάντως καὶ προσθέτει κάτι εἰς αὐτήν. Γεγονός ἀναμφίτιθήτητον εἶναι ἡτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ νεωτερισμὸς γάνει συνήθειας πολὺ ἀπὸ τὴν ἀργικὴν ὁρμήν του καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του. Ὁταν τώρα ἔχῃ μεγάλην πρὸς αὐτήν διαφοράν, τότε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιδραστὶς τῆς παραδόσεως εἶναι μεγαλυτέρα καὶ διαρκεῖ ἐπὶ περιποντέρον χρονικὴν διάστημα.

Προκειμένου διὰ στηγεῖα τοῦ πνευματικοῦ βίου ὁ νεωτερισμὸς κατ' ἀρχὰς ἀποθεῖται καὶ ἀπορρίπτεται. Χρειάζεται ἐκ μέρους τοῦ ἀγῶνα καὶ πάλη μακροχρόνιος διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἐνίστε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ νέου καὶ παλαιοῦ κάμνει τὴν ἐμπράγνησίν της μεριμνὴ μεικτὴ μὲ πλεονάζουσαν τὴν πασσητητα τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου παράγον-

τος. 'Η μεικτή αυτή μορφή είναι συνήθιστα βραχύβιος, διότι, έτσι ο νεωτερισμὸς στερῆται ἀληθείας, πρακτικότητος καὶ ζωτικότητος, συντόμως θ' ἀπωθηθῆ ἀπὸ τὴν παράδοσιν, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἀν αὐτὸς διεθέτῃ τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα, θύ, ἐπικρατήσῃ ὁ πωσθῆποτε δικαιεώνων τὸ παραδεδομένον. Τὸ γένον, ποὺ μετασχηματίζει ἡ ἀποσυνθέτει ἡ ἐκτοπίζει τὸ παλαιόν, μὲ τὸν καιρὸν θ' ἀποκτήσῃ ἡλικίαν, θὰ γίνη μὲ τὴν σειράν του παράδοσις, ποὺ θὰ ζῇ ἔως ὅτου κάτι νεώτερον θὰ ἔλθῃ νὰ τὸ συμπληρώσῃ, νὰ τὸ μετασχηματίσῃ ἡ νὰ τὸ παραμερίσῃ.

'Αλλὰ ἡδη ἐριττάται. 'Η μεταβολὴ τοῦ παραδεδομένου είναι πλήρης εἰς βάθιος καὶ εἰς ἕκταπτὸν ἐντὸς ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους; 'Οχι βεβαίως. 'Ο παράγων χρόνος, ἀν ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ ἑνός, δυνατὸν νὰ ἐργάζεται καὶ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου, ἀναλόγως τοῦ τόπου, διότι ὁ νεωτερισμὸς κατακτᾷ συνήθιστας ἔδαφες εὐκολώτερον εἰς τὰς πόλεις, ὃπου ἡ παράδοσις ἔχει ὑποστῆ ἀνηλεῖ πλήγματα, μέχρις ἔξαφανίσεως της, πχρὶ εἰς τὴν Ὀπαύθρον, Ἀπου, λόγῳ τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως, κρατεῖ περισσοτέρας θέσεις ἀμύνης καὶ ἐπιθέσεως διὰ λόγους κοινωνικούς, πνευματικούς καὶ μεγαλυτέρας συντηρητικότητος.

Εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς κάθε χώρας διατηρεῖται περισσότερον ὁ θησαυρὸς τῆς γλώσσης καὶ τῶν κατὰ παράδοσιν πολιτιστικῶν τοῦ λαοῦ ἐκδηλώσεων, ἐνῷ εἰς τὸν ἀστικὸν κέντρον ἡ μεταβολὴ είναι τόσον ραγδαῖα — καὶ μάλιστα εἰς τοὺς καιρούς μας — ὃστε δὲν προφθάνει νὰ κάμῃ τὴν ἐμφάνισίν του τὸ νέον, ίδιως εἰς τὸν ὄλικὸν βίον, καὶ ἐν νεώτερον τὸ διαδέχεται. 'Ἄς σημειωθῇ ἀκόμη δὲτι παντοῦ τόσον εἰς τὴν Ὀπαύθρον, διὸν καὶ εἰς τὰς πόλεις, δὲν δέχονται δῆλοι τὸν νεωτερισμὸν μὲ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν αὐτὴν διάθεσιν καὶ εὐκολίαν. Πάντοτε παρατηρεῖται δὲτι εἰς τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἔξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἐν βασικὸν μέρος τοῦ παραδεδομένου, λόγῳ τῆς συνήθειας καὶ τῆς πίστεως, ποὺ μάχονται καὶ πολεμοῦν τὸν νεωτερισμόν. 'Ἐκ τῆς παραδόσεως ἔξαφανίζεται ταχύτερον τὸ ὑστερογενέστερον καὶ τὸ διαθέτον ἀτροφικὰς ρίζας μέσα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχήν. Προκειμένου μάλιστα περὶ θρησκευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀντιλήψεων, δινεωτερισμὸς ἐλαχίστην δύναται ν' ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν καὶ ἐπιβολήν. Διὸ τοῦτο βλέπομεν εἰς τὸν σύγχρονον βίον καὶ πολιτισμὸν λείψανα παμπαλαίων περιόδων πνευματικῆς ζωῆς νὰ ἐπιζοῦν καὶ νὰ συμβιοῦν μὲ συγχρόνους πολιτιστικὰς χαταστάσεις παρὰ τὰς πρὸ πολλοῦ ἐπικρατησάσας νέας ἀντιλήψεις. «'Ἐτοι τὸ βαθύτατο μὲτα ποὺς γονεῖς μας, ἀπὸ τοὺς παλιούς», λέγει ὁ Δαῦς, ἀκαὶ θὰ τὸ κρατήσουμε».

Μόνον ὁ ἀγροτικὸς κόσμος μὲ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἀπετέλει μέχρι ΑΘΗΝΑ, ΠΑ'

πρό τινος ἀκόμη τὴν ρίζαν κάθε ὄντος. Λύτος ἐκράτει τὴν παράδοσιν καὶ ἡγγυᾶτο τὸ μέλλον τοῦ ὄντος. Πάντοτε ἡ ζωτικότης ἐνὸς λαοῦ προσεμετρεῖτο ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀγροτικοῦ του πληθυσμοῦ. Σήμερον δικῶς, ποὺ ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς τελεῖ νὰ γένη μειονοψηφία μέστα εἰς τὰ ἐθνικὰ σύνολα καὶ ὑπηρέται γάνει τὴν ἀριθμητικὴν του ὑπάστασιν μὲ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀπτικῶν κέντρων, νέα προβλήματα ἐμφανίζονται καὶ νέοι προσανατολισμοὶ ἐπιβάλλονται. Ἡ τεχνολογία, ἡ ὅποια καλυμματινῆς μεταμορφώνει τὰς πόλεις καὶ εἰσάγεται καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον, θημεωργεῖ νέας συνθήκας ζωῆς, αἱ ὅποιαι ἀντιστρατεύονται τὴν παράδοσιν, ποὺ εἰς τὴν χώραν μας διατηρεῖ ἀκίνητο πολὺ περισσότερα ὄχυρα, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας χώρας τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐπίθεσίς ποὺ ἀπεῖ ὁ νεοτερισμὸς κατατῆ ἀποτελεσματικότερον τὴν ὄλικὴν παρὰ τὴν πνευματικὴν ζωήν. Λί καποιοί, αἱ τροφαὶ, αἱ ἐνδυμασίαι καὶ ἄλλα στηγεῖα τοῦ φυσικοῦ ἡ ὄλικον βίου ὑφίστανται τὰς ἐπιδράσεις του. (Οὗτο π.χ. εἰς τὰς πόλεις καὶ ἐν τοῖς μέτροι καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον (χωρία) ἡ πολὺς ἡ κινητικός ὑπείκει εἰς τὰ κελεύσματα τῆς αὐτῆς μεγαλειότητος τῆς μὲν δασοῦ ἡ τοῦ πυριμ.ū.

Λύτη ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὴν ἐνστατων τοῦ στολιτικοῦ, ποὺ ὑπάρχει ὅχι μόνον εἰς τὸν ἀνθρωπὸν, τὸν εὑρισκόμενον εἰς τὰς ἀνωτέρας, ἀλλὰ καὶ τὰς κατωτέρας βαθύτατας τοῦ πολιτισμοῦ. "Ὕστοι οἱ κατὰ φύσιν ζῶντες λαοὶ (οἱ πρωτόγονοι), συμφάνως πρὸς τὰ διδάγματα τῆς 'Εθνολογίας, ἀκόμη πρὸς ἀναγκασθεῖσῶν νὰ καλέψουν τὴν γυμνήν τουν σῶμα δι' ἐνδυμάτων καὶ πρὸς αἰσθανθεῖσῶν τὴν αἰδοῖ, καταρρέγουν εἰς τὴν διάστιξιν μελῶν τοῦ σώματος των μεταμφιεζόμενων, διὸ νὰ διντιστωπίσουν κατ' ἀρχὰς κινδύνους ἐκ τῶν ἐχθρῶν των, ἔπειτα δὲ διὸ τὰ μαγιστὰ καὶ θρησκευτικά των αδρόμενων πρὸς ἐπιτυχίαν διαφέρον παιπόν. Ἡ διακόσμησίς αὐτῇ συντελεῖ ἕπιως ὁ κοπιούμενος καταπτῆ φοβερότερος εἰς τοὺς ἐχθρούς του, ἐπαγωγότερος εἰς τὴν πρήκλησιν ἔρωτος καὶ ἀποτελεσματικότερος εἰς τὴν ἀποδικτύητην κακοποιῶν πνευμάτων, πρωκτούντων ἀσθενείας καὶ ἐμποδιζόντων τὴν ἐπιτυχῆ ἐκβασιν τῶν ἔργων του.

Ἄνερχόμενοι τὰς βαθύτατας τοῦ πολιτισμοῦ ἀπαντῶμεν τὸ φαινόμενον τῆς μὲν δασοῦ, ποὺ ἔχει εἰς τὴν διακυβεύσιαν τῆς χωρίων τὴν ἐνδυμασίαν. Τὸ ἀστατον τῆς χωρίας αὐτῆς, τὸ ἄκρως νεοτεριστικόν, ποὺ τὴν χαρακτηρίζει, εἶναι φαινόμενον ἐνδημικὸν ὑπακιτέρως καὶ περιπολεῖσθαι διαδεδομένον εἰς τὰς πόλεις. Τοῦτο δὲν παραπέραι εὐτυχῶς τὰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, τὰς στρατιωτικὰς πτολάς καὶ τὰ ἱερατικὰ ἔμμα, ἐνδυμασίας, αἱ ὅποιαι ἔξελίσσονται βραδύτατα, διέτι ἔγουν ἀποκτῆσσει ἴστορικὸν χαρακτῆρα καὶ διατηροῦν τὴν παράδοσιν. 'Βῆδη οἱ' αναφέρω τοὺς

λόγους τοῦ μακαρίτου φίλου μου, τοῦ Φ. Κόντογλου: «Τὸ παλαιό, ἔγραψεν, ἔχει κάτι τὸ μυστήριο μέσα του...» "Ἐνας γέρος, ἕνα γερασμένο δέντρο, ἕνα παλαιὸν σαραβχλιασμένο καράβι, ἕνα παλιὸν ἐπιπλο, ἕνα παλιὸν βιβλίο, δλα παίρνουν μιὰν ἴδιαλτερη σημασία. Τὰ σκεπάζει κάποιο μυστήριο ποὺ μᾶς κάνει νὰ τ' ἀγαπᾶμε καὶ νὰ τὰ σεβώμεθα. 'Ακόμη καὶ ἡ ἐποχή μας πού ἔχει ζουρλαθῆ μὲ τὸ νεωτερισμὸν σὲ κάθις πρᾶγμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά δείχνει αστή μαγίσ για τὰ παλιάν.

6. Η ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ

Κατά τὰς επικρατεστέρας σήμερον ἀντιλήφεις βασικὸς σκοπὸς τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ σπουδὴ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδος, ητοι ἡ βαθύτερα γνῶσις τῶν ὄλικῶν, κοινωνικῶν, ψυχικῶν καὶ ἐν γένει πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ μὲ ἔξετασιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς λειτουργίας καὶ δομῆς αὐτῶν καὶ μὲ ἀναδρομὴν εἰς τὰς ιστορικὰς καὶ ψυχικὰς πηγὰς τούτων. Κέντρον τῆς ἐρεύνης αὐτῆς εἶναι ὁ οἶνος ποτὸς τοῦ λαοῦ, τοῦ ὅποίου ἀποκαλύπτεται ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ἡ ψυχικὴ καὶ ἔθνικὴ ιδιοσυστασία. 'Εν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ λαογραφία εἶναι μάθησις, ποὺ ἔχει ως κύριον ὑποκείμενον μελέτης τὴν λαϊκὴν ζωὴν. Διὸ τοῦτο σημειώνεται ὅσημέραι ἐντονωτέρας ἀνθησις τῶν λαογραφικῶν ἐφευνῶν εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας τοῦ κόσμου.

'Εκ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας ἀπορρέει ἀναντιρρήτως κατὰ τρόπον φυσικὸν ἡ παιδευτικὴ τῆς ἀξία. 'Εν Γερμανίᾳ π.χ., δταν αὕτη εἰσήχθη ὡς μάθημα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, συνέδεσε τὸν μαθητὴν ψυχικῶς μὲ τὴν γενέτειραν καὶ τὸν ὀδήγησεν εἰς τὴν καλυτέραν κατανόησιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τοῦ ἔαυτοῦ του. Εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὰς παραδόσεις, τὰς παροιμίας καὶ τὰ αἰνίγματα, τοὺς μύθους καὶ τὰ παραμύθια, τὰ ποικίλα ἔθιμα καὶ τὴν τέχνην, τοὺς βίους καὶ τὰ ἐπαγγέλματα, ἐκδηλώνεται καὶ ἀποτυπώνεται περισσότερον παρὰ εἰς ὅτιδήποτε ἄλλο ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς χαρακτὴρ ἐνὸς λαοῦ. "Οποιος τὰ γνωρίσῃ καλύτερον, εἶναι φυσικὸν νὰ συνδεθῇ στενώτερον μὲ τὴν πατρίδα, μέσα εἰς τὴν ὅποιαν αὐτὰ ἐγεννήθησαν καὶ συντηροῦνται ὅπως καὶ ὁ ίδιος. "Αλλως τε τὸ ἀμεσον περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ εἶναι συνυφασμένον μὲ αὐτά. 'Η ίδια κιτέρα πατρὶς εἶναι τὸ ἔδαφος, ἀπὸ τοῦ ὅποίου συνάγονται ὅλαι αἱ διά τῶν αἰσθήσεων συλλαμβανόμεναι ισχυραὶ ἐντυπώσεις, ἡ βάσις, ἐπὶ τῆς ὅποιας στηρίζεται ἡ πνευματικὴ τοῦ παιδιοῦ ἀνάπτυξις. "Ο, τὰ δοκιμάζει κανεὶς εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς καὶ δ, τι μανθάνει ἀπὸ τὸ παρὸν ἢ τὸ παρελθόν εἰς τὸν τόπον, ὅπου πρωτοβλέπει τὴ φῶς τῆς ήμέρας, αὐτὸ τὸν συ-